

Ayeri y güei de la yerba n'Acibeiro (Pontevedra)

M^a DEL CARMEN MONTERO VILARIÑO
BUENAVENTURA APARICIO CASADO

Les vaques fueron y siguen siendo —aunque llendándose cada vez más a fasteres y comarques especializaes— una estaya perimportante de la economía campesina gallega. D'ello que tolo rellacionao colos praos o pastos tenga permuncha importancia.

Primero d'entrar a desendolcar los dixebraos apartaos que componen el trabayu, queremos afitar que'l mesmu nun fuere posible ensin el gabitu de don Manuel López Canabal y la so fia Marisol López Villaverde, qu'echaron una tarde entera con nós pa enseñanos la casería, los silos y los praos que tienen nel pueblu de *Masgalán de Arriba*, na parroquia d'**Acibeiro** nel conceyu de Forcarei, na montaña de la provincia de Pontevedra.

L'ayeri

Los paisanos echaben pa yerba praos o *campos* asitiaos en llugares güelguizos (*lameiros*) y aprovechaben tamién lo que se daba nes veres (*cómaros*, *comareiros* o *arredores*) que se dexaben ensin semar alreduro de les tierres de llabrar¹.

Primero de la xeneralización de la maquinaria moderno, procesu qu'entamó mui serondamente —nos

años sesenta— pa facer un prau cavábase bien fondo la tierra (*sacha*) y amontonábase'l morgazu pa facer darréu con ello un borrón. Depués espardíase la ceniza (*borralla*) y cavábase otra vuelta, anivelando la tierra. El postrer llabor yera semar la yerba.

Per orde cronolóxicu, los llabores nos praos entamaben n'iviernu, llimpiando la fueya que cayere de los árboles, el corte de silves y la iguadura de muries y zarros. Tamién s'abrien les canaletes (*tallas* o *regos*) o se llimpiaben los calces qu'hubiere pa que corriere bien l'agua, repartiéndose per tol terrenu. El prau llevaba una canal principal na cabecera (*talla*) de la que salíen, perpendiculares, otres más estrenches (*birtas* o *crebas*).

Nesti tiempu cuchábase, repartiendo'l cuchu (*estrume*) con un forcáu pequeñu (*forquita*). Mentos la yerba nun tuviere medrao pisábase'l prau a diario. Esti llabor faciase cola fesoría (*aixada*) o con un pisón (*cepo*) fechu con un troncu de madera. Al mesmu tiempu siguía regándose (*ir bota-la auga*).

Entraos marzu y abril pañábense los *outonos* (yerba recién salío) o faciase *traspunta*. Los *outonos* consistíen en segar el verde a foz (*fouces* o *fouciñas*) llevándolo pan casa pa dalo al ganáu en fresco. Un bon prau podía dar hasta tres o cuatro *outonos*. A últimos de marzu segábase l'últimu *outono* y dexábase entós crecer el prau pa yerba seco (*feno*). Mentantu les llabores yeren siguir regando.

La *traspunta* yera meter el ganáu nos praos más ruinos, dexándolo pastiar nellos unos quince o venti díes. En cuantes que se sacaben, cotábase'l prau hasta'l tiempu la yerba.

Nel *mes de Santiago* (xunetu) yera cuando se segaba, entamando con bon tiempu porque l'agua podía estropiar la yerba depués de segao. Segábase a *gadaña*, un trabayu duru y penosu qu'esixía munchu comer pa los segadores (*a parva* —pan con vinu o aguardiente—, o

almorzo, o xantar y a merenda).

N'acabando de segar espardíase la yerba pa que secare bien. Darréu dabase-y vuelta (*revolta* o *vira*) con unes forques de madera (*gallas*) o fierro (*forquitas*). Cuandu yá taba seco amontonábase, pasando-y darréu un *angazo* pa pañar la yerba restante. Pa lo cabero cargábase nos carros del país.

P'almacenar la yerba empregábase dos sistemas: o bien se metía nuna construcción específica, la *palleira*, o bien s'amontonaba albentestate, nuna vara que se denomaba tamién *palleira*. Nesti últimu casu espetábase una vara (*esteo*) en suelu y diba colocándose alrededor d'él en capes la yerba, de mou que la *palleira* fuere garrando forma circular. Lo cimero cubríase con una capa de centén (*colmo*) pa que l'agua escurriere y nun moyare la yerba.

La recoyida de la yerba, colos sos llabores d'*estender*, *virar*, *morear*, y *empalleirar* yera motivu de festeyu y baturiciu. A los mozos y les moces que diben trabayar nello dábase-yos de merendar, cantábase y nun yera raro qu'apaeciére una gaita, rematando'l día en baille.

Depués de rematáu'l trabayu, siguién regándose los praos lo que quedaba de branu y la seronda, valiendo'l verde nuevo que diba brotando pa pastu del ganáu hasta l'iviernu, tiempu nel qu'entamaben otra vuelta los trabayos del nueu ciclu.

Güei

Los cambeos pelos que pasó'l cultivu y cuidáu de los praos foron bultables, cincando sobre too'l procesu del cuchar y la teunoloxía, cola aplicación de maquinaria moderno.

No que se refier a lo primero, podemos decatamos d'una gradación que pasa pel usu esclusivu de materia orgánico (cuchu y ceniza), l'emplegu conxuntu de cuchu y un fertilizante fosfatao (escories Thomas) nos años trenta hasta la dómina de güei que, en xunto col cuchu,

domina l'usu d'abonos químicos. Empléguense superfosfatos, echando en xineru un 8-24-16 y un 15-15 de nitróxenu, fósforu y potasa de parte seronda. Amás échase purín a los praos tol añu.

No que cinca al aspeutu teunolóxicu, la tresformación foi pergrande. Al rudimentariu conxuntu de preseos d'antañu —la mayor parte de madera (*podos, fouciños, gadañas, gallas, angazos...* etc.)— siguiólos la *motosegadora* y la *rotativa*. Lo últimu n'aplicase nel campu gallegu nes esplotaciones ganaderes medianes o grandes foi la *rotativa unificadora*, máquina que siega y dexa la yerba iguao pa empacalo.

Pa regar siguen faciéndose canaletes o canales pal agua (*presas dos prados*). Los pastos repártense del mou siguiente: unos déxense pa que pastie nellos el ganáu tol añu; otros son pa pastu y ensiláu y, pa lo cabero, hai unos terceros que son de pastu y yerba seco. Les vaques pastien siempre que dexa'l tiempu.

Anguañu los llabores estacionales no praos aseméyense a los que se facien antañu. N'iviernu llímpiyense y cúchense. Na primavera esta cabera llabor depende un poco de que'l prau se dexa pa ensilar o pa yerba. Pa ensilar ígüense los praos cuchándolos en marzu o abril, pañándose la yerba a finales de mayu o primeros de xunu. Pal *feno*, cúchase na segunda quincena d'abril, segando na primer quincena de xunetu, dependiendo la fecha un poco del tiempu que faga.

Esta yerba siégase cola *rotativa*, espárdese col *hilerador*, déxase secar, pãñase cola empacadora y guárdase na *palleira*. La dixebra ente la yerba pa ensilar y lo seco ta en que lo primero siégase de la qu'entama a espigar y recuéyese, entós, con toles proteínes. Pol contrariu, la yerba seco siégase cuandu ta yá espigao.

Los praos que s'ensilaron déxense pa pastiar o la yerba nuevo que sal vuelve ensilase o déxase pa *feno*. Nos praos pa *feno* lo que brota nuevo déxase pa pastu hasta

que vuelvan cuchase n'abril del otru año.

L'ensiláu

L'ensiláu ye un procesu de mui recién, prauticáu d'unos diez años p'acá. Pa ello siégase la yerba cola rotativa en mes de mayu, déxase de doce a venticuatro horas al sol y darréu iguase pa empacalo col *hilerador*.

Pa guardalo en bolsas de plástico (*os bolos*) trabáyase cola rotoempacadora. Los *bolos* o *rulos* faense cola *encintadora*. Ye'l métodu más cómodu modernu.

Estos *bolos* cárguense nun remolque y llévense pal llugar onde se van almacenar. Equí, audándose d'un tractor, con un pinchu o *chuzo* lllevanten el *bolo* y métenlu nun sacu de plástico mui resistente, pósenlu en suelu, saquen el *chuzo* y aten el sacu.

El procesu de fermentación de la yerba dura de cuarenta a cuarentaicincu díes. Desque pasa esti tiempu la yerba yá se pue dir gastando. Hai que mirar porque'l plásticu nun s'aburaque o s'estroce, porque entós estropiaríase'l conteníu.

Amás de los *bolos* hai otres maneres d'ensilar. El meyor, pola calidá del ensiláu, faise d'esta miente: tres de segar la yerba, *hilérase* y llévase nel autocargador al llugar onde se va iguar el silu. Descárgase la yerba sobro un plásticu y pásase-y el tractor percima unes cuantes vegaes pa calcalo bien. Darréu cúbrese con un plásticu y cávase un sucu tou alreduro, metiendo nél los bordes del plásticu de mou que sobresalgan un poco. Llueu rellénase'l sucu con tierra y tírase del plásticu pa tensalo bien. Pa lo cabero, dóblase'l plásticu que sobresal y vuelve echase más tierra enriba.

Pa dir gastando pol silu llévantase'l plásticu per un llau, sácase la yerba que se precise y vuelve zarrase, cubriendo con tierra. Ye'l meyor métodu d'ensiláu porque sella mui perfecho.

Otru sistema, non tan bonu comu l'anterior, ye ensilar emplegando zanxes de cementu. Tien de malo que pue

chupar humedá, porque'l so aislamientu nun ye tan acabáu.

El métodu de *os bolos* de plásticu ye'l qu'ufierta un ensiláu de peor calidá.

Notes

¹ Pa esti apartáu síguese, no fundamental, la esposición de X.Lorenzo Fernández, "Etnografía. Cultura material" en *Historia de Galiza* (dir. Otero Pedrayo), t. II, Madrid, Akal, 1979, pp.254- 262 (Buenos Aires, 1962).

Bibliografía

Bas López, B., *As construccions populares: un tema de Etnografía en Galicia*. Sada, La Coruña, 1983. [Amás del trabayu citáu en *Notes*, pal estudiu de *as palleiras* comu construcciones.]